

Dr. Mehmet Emin YAĞCI

KÜTAHYA VAHÎD PAŞA
YAZMA ESER KÜTÜPHANESİNDEKİ
ARAPÇA EL YAZMA İSLAM TARİHİ
ESERLERİ

FİLİZ KİTABEVİ
İSTANBUL

2024

Aralık 2024

ISBN: 978-625-6134-98-0

Bu çalışma Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenmiştir.

Proje numarası: 2024-59

Bu kitap, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi'nin "100. Yılıımızda 100 Kitap" projesinde listelenmektedir.

BASKI - CİLT

Filiz Kitabevi Basım Yayın Dağıtım
Petrol Ürünleri Sanayi ve Tic. Ltd. Şti.
Matbaacı Sertifika Numarası: 77398

YAYINLAYAN

Filiz Kitabevi Basım Yayın Dağıtım
Petrol Ürünleri Sanayi ve Tic. Ltd. Şti.
Cemal Yener Tosyalı Cad. No: 57/A (113)
Vefa-Fatih/İSTANBUL
Tel: (212) 527 0 718
(850)441 0 359
Faks: (212) 519 20 71

www.filizkitabevi.com

bilgi@filizkitabevi.com

Yayıncı Sertifika Numarası: 77398

Copyright© Bu kitabın Türkiye'deki yayın hakları Filiz Kitabevi Basım Yayın Dağıtım Petrol Ürünleri San. ve Tic. Ltd. Şti.'ne aittir. Her hakkı saklıdır. Hiçbir bölümü ve paragrafı kısmen veya tamamen ya da özet halinde, fotokopi, faksimile veya başka herhangi bir şekilde çoğaltılamaz, dağıtılamaz. Normal ölçüyü aşan iktibaslar yapılamaz. Normal ve kanunî iktibaslarda kaynak gösterilmesi zorunludur.

ÖNSÖZ

Yazma eserler ve arşivler, toplumların belleğini oluşturan değerli birer hazinedir. Daha önce yazılan eserlere ulaşmak, tarihimizi gün yüzüne çıkarmak ve gelecek nesillere aktarmak açısından büyük bir öneme sahiptir. Bu eserler üzerinde yapılan araştırmalar, kültür tarihimizin derinliklerine inmek ve geçmişimizin izlerini sürmek için son derece kıymetlidir. Kütüphanelerdeki yazma eserlerin neşredilerek veya onlar hakkında bilgiler verilerek geniş kitlelere ulaşması, geçmişimizin zengin mirasını gelecek nesillere aktarma sürecinde kritik bir rol oynamaktadır.

Bu bağlamda, Kütahya Vahîd Paşa Yazma Eser Kütüphanesi'nde bulunan İslam Tarihi eserleriyle ilgili bir çalışma yapma gereği hissettik. İncelememizde, öncelikli olarak Arapça İslam Tarihi eserlerine odaklandık.¹ Bu çalışmayla, okuyucuların ve araştırmacıların bu kaynaklara daha kolay bir şekilde ulaşmalarını hedefledik.

Çalışmamızda ele alınan İslam Tarihi kitapları, konularına göre sınıflandırılarak beş ayrı bölümde incelenmiştir. Eserlerin tanıtımında, önce varsa müellif hakkında bilgi, eserin fiziksel özellikleri ve muhtevası hakkında bilgiler verilmiştir. Daha sonra eserle ilgili bir değerlendirme yapılmıştır. Eğer bir eserin farklı nüshaları bulunuyorsa, eser hakkında genel bir bilgi verildikten sonra diğer nüshaların sadece fiziksel özellikleri ve istinsah tarihi hakkında bilgi verilmiştir. Her eser veya nüshanın inceleme bilgileri sonunda ilk ve son varak resimleri, ilk sayfa sağda ve son sayfa solda olmak üzere konulmuştur. Altına da “Resim 1, 2, 3...” şeklinde müellif ve eserin ismi demirbaş ve sayfa numaralarıyla birlikte yazılmıştır. Ayrıca, Türkiye'deki diğer yazma eser kütüphanelerinde bulunan nüshalar belirtilmiştir. Eserin baskısı yapılmışsa, üzerinde Yüksek Lisans ve Doktora çalışması varsa bunlar hakkında çok kısa bilgiler sunulmuş, müellifin çok fazla eseri varsa örnekleme yoluyla bu eserlerden bazılarının isimleri yazılmıştır. Fakat bu çalışmamızı eserleri tanıtmaya merkezinde yaptığımız için müelliflerin diğer eserleri üzerinde yapılan çalışmalara fazla yer verilmemiştir.

İçindekiler bölümü hazırlanırken, bazı eserlerin hem siyer hem Şemâil hem de Hulefâ-yi Râşidîn konularını içerdiği görülmüştür. Bu tip eserlerde, hangi konu daha ağırlıklı işlenmiş ise o konu başlığı altında sıralanmış ve işlenmiştir. Hicri ve miladi tarihler 804/1401

---

¹ Vahîd Paşa Yazma Eser Kütüphanesi'nde bulunan Türkçe ve Farsça eserler tarafımızca bir makale olarak yayınlanma aşamasındadır.

şeklinde belirli bir standarda göre yazılmıştır. Miladi tarihe çevirme birçok yerde tarafımızca yapılmış ve yazılmıştır. Eserlerin incelenmesi ve tanıtımında, saygı ifade eden kısımlar genelde verilmemiş, sadece müellifin ismi zikredilmiştir. 2 veya 3 ciltlik eserlerde müellif hakkında bilgi ilk ciltte, kitabın genel değerlendirilmesi ve baskıları ise son ciltte verilmiştir.

Bazı yazmalarda varaklar zahriye sayfasından itibaren 1-2-3... şeklinde yazılırken, bazılarında zahriye yaprağından sonra 1-2-3... şeklinde numaralandırılmıştır. Bu durumda zahriyenin arkasındaki sayfa Zb şeklinde gösterilmiş, daha sonraki sayfa da 1a-1b-2a... şeklinde devam etmiştir. Bazen varak numaraları 1-5-10... şeklinde beşer beşer, bazen 1-10-20... şeklinde onar onar yazılmıştır. Böyle durumlarda az önce ifade edildiği şekilde hareket edilmiştir. Bazı eser veya nüshalarda varak numaraları konmamıştır. Böyle durumlarda varak numarası verilmesi gerekiyorsa fotoğrafların sayfaları varak numarası olarak kabul edilmiştir. Bazı mecmualarda birkaç risâle bulunmaktadır. Bu risâlelerin her birinin varakları sayfanın üst tarafında 1-2-3... şeklinde kendi içinde numaralandırılırken, alt tarafında tüm risâleler kendi içerisinde tek bir numaralandırma yapılmıştır. Biz böyle durumlarda alttaki numaralandırmayı tercih ettik.

Eser veya nüsha hakkında bilgi verilirken araştırmacılara kolaylık olması için varak numaraları metin içinde parantez içinde yazılmıştır. Fiziksel özellikler tanıtılırken eserin dili, hattı, varak ve satır sayısı, kâğıt türü, ebatı, cildi, koleksiyon ve bibliyografik kayıt numaraları, konusu, müstensih ismi ve istinsah tarihi verilmiştir. Eserin künyesi ve ferağ kaydı Latin kökenli Türk alfabesine aktararak yazılmıştır. Okunamayan kelimeler ... (üç nokta) konularak belirtilmiştir. Metin içinde varak numaraları gösterilirken belli sayfalar arası ise araya tire işareti konularak (1b-5a) verilmiştir. Eğer bahsedilen konu daha farklı yerlerde de varsa (7a, 9b...) gibi üç nokta konularak gösterilmiştir.

Şahıs ve eser isimleri Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi'nin imlâ kuralları esas alınarak yazılmıştır. Eser isimleri ana başlıklar dışında *italik* olarak kaleme alınmıştır. Metinde adı geçen şahısların vefat tarihleri "(ö. Hicrî/Milâdi) (ö. 534/1139)" olarak ilk geçtiği yerde belirtilmiştir.

Çalışmamız esnasında Vahîd Paşa Yazma Eser Kütüphanesinin eserlerinde vakıf ve temellük mühürleri, demirbaş kaşesi, şahsi mühürler ve temellük kayıtları kullanıldığı görülmüş ve bunların her birinden birer örneğin resmi aşağıda sunulmuştur. Ayrıca, Osmanlı Türkçesi ile yapılmış olan vakıf ve kütüphane mühürlerinin Latin harflerine çevrilişi karşılığında verilmiştir.

	<p>Vakıf Mührü: "Bu kitabı talebelerin istifadesi için kütüphanenin hareminden çıkarılmamak kaydıyla Kütahya şehrinde vakfettim. Ben fakir kul Muhammed Emîn Vahîd sabık reîsü'l-küttâb Allah onu ve ebeveyninin geçmiş ve gelecek günahlarını affetsin 1226."</p>
	<p>Kütüphane Mührü: "Kütâhiyye, Vahîd Efendî Kütüphanesi (daireye alınmış ay yıldız arasında) târihi-te'sîsi/1227."</p>
	<p>Kütüphane Demirbaş Kaşesi</p>
	<p>Şahsi Mühürler</p>
	<p>Temellük Kaydı</p>

Bu çalışma, Kütahya Vahîd Paşa Yazma Eser Kütüphanesi'nin zengin İslam Tarihi mirasını gün yüzüne çıkarmak ve bu önemli eserleri gelecek kuşaklara taşımak için bir adım olarak değerlendirilmelidir. Umarız ki bu çalışma, araştırmacıların ve okuyucuların bu kıymetli eserlere daha kolay ulaşmalarına katkı sağlar.

Bu çalışmayı tamamlamayı bana nasip eden Yüce Rabbime sonsuz şükürler olsun. Peygamberimize, değerli ailesine ve sahabelerine salât ve selâm olsun. Cenâb-ı Allah'tan, eserlerini incelediğim müelliflerimizi ve müstensihlerimizi rahmetiyle bağışlamasını, ailemi, hocala-

rımı, şahsımı ve öğrencilerimi hayırla yâd edilenler arasında kılmasını dilerim. Bu çalışmayı yapmaya beni teşvik eden, yol gösteren ve destek olan kıymetli kardeşim Prof. Dr. İlhami Günay'a, çalışmamı inceleyerek değerli fikirlerini paylaşan Prof. Dr. Hasan Hüseyin Adalıoğlu, Prof. Dr. Mehdin Çiftçi ve Doç. Dr. Abdullah Erdem Taş'a, çalışma öncesinde görüşlerini aldığım Prof. Dr. Adnan Adıgüzel ve Doç. Dr. Mustafa Bıyıklı'ya, zaman zaman bazı Arapça ve Osmanlıca kelimelerin okunmasında kendilerinden istifade ettiğim Dr. Öğr. Üyesi Alaaddin Salihoğlu, Öğr. Gör. Muhammed Süheyb Süleyman, Öğr. Gör. Dr. Kutaiba Al İbrahim'e, okuyup dil ve imla hatalarını düzelten değerli öğrencim Arş. Gör. Cihat Ekiz'e, kütüphane kaynaklarına erişimimizde sağladıkları yardımlar için Kütahya Vahid Paşa Yazma Eser Kütüphanesi'nin değerli müdürü Musa Öncel'e ve eski müdürü Mevlüt Çetin'e ve bana her daim yardımcı olan değerli dostum Prof. Dr. Rifat Türkel'e, çalışmam esnasında bana tüm hizmetleri veren eşim Zekiye Yağcı'ya ve kitabın basılmasında emeği geçen tüm hak sahiplerine en içten teşekkürlerimi sunarım.

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Emin Yağcı

Kütahya 24.05.2024

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	III
KISALTMALAR	XI
GİRİŞ	1

1. BİRİNCİ BÖLÜM: KISASÜ'L-ENBİYÂ TÜRÜ ESERLER

1.1. Kısasü'l-enbiyâ.....	7
1.2. Kıssa-i Yûsuf ve Ya'kûb	11
1.3. Kıssa-i Yûsuf (a.s).....	14
1.4. Mukaddime fî tevârîhi'l-enbiyâ.....	17
1.5. Envârü't-tenzil ve esrârü't-te'vil "Tefsir'den bir parça" [Zikru'l-enbiyâ (a.s)].....	20
1.6. Hikâyât-ı latife.....	22

2. İKİNCİ BÖLÜM: SİYER VE MEGÂZİ ESERLERİ

2.1. Haccetü'l-vedâ'	25
2.2. Tuhfetü'l-evliyâi'l-etkiyâ fî zikri hâli Seyyidi'l-Enbiyâ	28
2.3. Tezkiretü'l-muhibbîn fî esmâ'î Seyyidi'l-Mürselîn	31

2.4. Kitâbü'l-Mi'rac ve'l-İsrâ' eş-şerîf.....	35
2.5. el-Mevâhibü'l-ledünniyye bi'l-minahi'l-Muhammediyye	38
2.6. Risâle fi vasfi şem'î'l-münîr.....	43
2.7. Risâle fi vasfi'l-hilâl.....	45
2.8. Kitâbü'l-İktifâ fi megâzi'l-Mustafa ve'l-hulefâi's-selâse	46
2.9. Müzeyyelü'r-ravzateyn fi ahbâri'd-devleteyn	51
2.10. Sifrü's-sa'âde.....	55
2.11. Miftâhu'l-bilâd fi fezâ'ili'l-gazvi ve'l-cihâd	59
2.12. el-Müntehab min nesebi Kureyş hıyâri'l-Arab	61
2.13. Meşâri'u'l-eşvâk ilâ mesâri'i'l-uşşâk ve müsîru'l-garâm ilâ Dâri's-selâm.....	63
2.14. Risâle fi hakkı vâlideyi'r-Resûlillah.....	67

3. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: ŞEMÂİL ESERLERİ

3.1. eş-Şemâilü'n-nebeviyye.....	73
3.1.1. Kütahya Vahîd Paşa Yazma Eser Kütüphanesi'ndeki eş-Şemâilü'n-nebeviyye Nüshaları.....	76
3.1.1.1. Şemâilü'n-nebî/eş-Şemâilü'n-nebeviyye	76
3.1.1.2. eş-Şemâilü'n-nebeviyye	78
3.1.2. Şerhleri.....	80
3.1.2.1. Eşrefü'l-vesâil ilâ fehmi'ş-Şemâil	80
3.1.2.2. Şerhu'ş-Şemâil.....	84
3.1.2.3. Cem'u'l-vesâil fi şerhi'ş-Şemâil.....	88
3.1.2.4. Şerhu'ş-Şemâil.....	94
3.2. eş-Şifâ bi- ta'rîfi hukûki'l-Mustafâ.....	97
3.2.1. Kütahya Vahîd Paşa Yazma Eser Kütüphanesi'ndeki eş-Şifâ Nüshaları.....	101

3.2.2. Şerhleri.....	115
3.2.2.1. Şerhu'ş-Şifâ bi-ta'rifî hukûki'l-Mustafâ.....	115
3.2.2.2. Zübdetü'l-muktefâ fî halli elfâzi'ş-şifâ.....	121
3.2.2.3. Nesîmü'r-riyâz fî şerhi şifâ'i'l-Kâdi 'İyâz.....	124

4.DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: SAHÂBE-İ KİRÂM VE HALİFELERE DAİR ESERLER

4.1. Târîhu'l-hulefâ.....	133
4.2. Şifâü'l-elbâb fî fezâ'ili'l-ashâb	138
4.3. Şerhu esmâi ehli Bedir	140
4.4. Câlîyetü'l-kurab bi-ashâbi Seyyidi'l-Acem ve'l-Arab	143
5. BEŞİNCİ BÖLÜM:.....	147
DİĞER TÜR ESERLER.....	147
5.1. Fevâid, emsâl ve hikâyât-ı müteferrika	147
5.2. Muhâdarâtü'l-evâ'il ve müsâmerâtü'l-evâhir.....	149
5.3. el-Bahru'z-zâhir ve'r-ravzu'z- zâhir.....	153
SONUÇ.....	157
KAYNAKÇA.....	161
DİZİN.....	167

KISALTMALAR

a.s	: Aleyhi's-selâm
b.	: Bin
Bk./bk	: Bakınız
Bib.	: Bibliyografik
H.	: Hicri
Kay.	: Kayıt
Küt.	: Kütüphane
Kol.	: Koleksiyon
M.	: Milâdî
nşr	: Neşreden
no:	: Numara
ö.	: Ölüm tarihi
s.	: Sayfa
s.a.v.	: Sallallâhu aleyhi ve sellem
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
ts.	: Tarihsiz